

РОЗДІЛ XIII. ПРОБЛЕМИ МОТИВАЦІЇ НАВЧАННЯ

УДК 796.011.3-057.87

Михайло Кошляк

Федерація дзюдо України

ORCID ID 0000-0003-4597-299X

DOI 10.24139/2312-5993/2024.05/325-333

СПОСОБИ ОПТИМІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПЕДАГОГІЧНИЙ ДИСКУРС

Суспільно-політичні зміни, що відбулися в Україні, суттєво змінили сутність професійної діяльності вчителів фізичного виховання. Винятково важливого значення набуває модернізація процесу навчання вчителів фізичного виховання у закладах вищої освіти, де відбувається опанування студентами комплексом знань, умінь і навичок, їхній професійний розвиток, формуються інтереси, професійні мотиви та ціннісні орієнтації, що завершується виробленням професійно-педагогічної позиції.

У статті виявлено особливості формування наукових знань щодо способів оптимізації фізичного виховання студентів закладів вищої освіти України у педагогічних дослідженнях.

Встановлено, що на сучасному етапі посилився інтерес до вивчення шляхів удосконалення фізичного виховання студентів закладів вищої освіти, що засвідчують праці сучасних дослідників, у яких акцентується на необхідності удосконалення змісту та методів підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Значна кількість досліджень із проблеми організації процесу фізичного виховання у закладах вищої освіти вказує на необхідність пошуку сучасних засобів, нових технологій, які зможуть підвищити рівень мотивації студентів до занять фізичними вправами, будуть націлені на формування в них високої культури здоров'я, розвитку фізичних якостей. Фізичне виховання повинне формувати в молодого покоління загальнолюдські цінності здоров'я.

З'ясовано, що на сучасному етапі все ще бракує цілісного уявлення про генезу наукової думки щодо проблеми оптимізації фізичного виховання студентів закладів вищої освіти України. Перспективи подальшої наукової розробки означеної проблеми вбачаються у проведенні історіографічних досліджень у напрямку вивчення особливостей підготовки майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язберезливої діяльності.

Ключові слова: оптимізація, фізичного виховання, заклади вищої освіти, педагогічний дискурс.

Постановка проблеми. Суспільно-політичні зміни, що відбулися в Україні, суттєво змінили сутність професійної діяльності вчителів фізичного виховання. Винятково важливого значення набуває модернізація процесу навчання вчителів фізичного виховання у закладах вищої освіти, де відбувається опанування студентами комплексом знань, умінь і навичок, їхній професійний розвиток, формуються інтереси,

професійні мотиви та ціннісні орієнтації, що завершується виробленням професійно-педагогічної позиції (Степанченко, 2017).

Аналіз актуальних досліджень. На сучасному етапі посилився інтерес до вивчення шляхів оптимізації фізичного виховання студентів закладів вищої освіти, що засвідчують праці сучасних дослідників (Н. Бугайчук, Г. Грибан, Г. Кучеренко, В. Наумчук, Н. Степанченко, Н. Турчак, Б. Шиян та ін.). У цих дослідженнях акцентується на необхідності удосконалення змісту та методів підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Значна кількість досліджень із проблеми організації процесу фізичного виховання у закладах вищої освіти указує на необхідність пошуку сучасних засобів, нових технологій, які зможуть підвищити рівень мотивації студентів до занять фізичними вправами, будуть націлені на формування в них високої культури здоров'я, розвитку фізичних якостей. Фізичне виховання повинне формувати в молодого покоління загальнолюдські цінності здоров'я (Бугайчук, 2015).

Мета статті – виявити особливості формування наукових знань про способи оптимізації фізичного виховання студентів закладів вищої освіти України у педагогічних дослідженнях.

Методи дослідження. Для вирішення поставленої мети було використано такі методи дослідження: теоретичні: аналіз педагогічної літератури, нормативних документів, матеріали періодичних видань із теми дослідження; структурно-логічний аналіз та систематизація; зіставлення різних поглядів на проблему; узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи становлення національної системи фізичного виховання студентської молоді України А. Домашенко, Р. Раєвський, С. Канішевський приходять до висновку, що для фізичного виховання студентів України характерні: відсутність конкретного соціального замовлення виробництва та роботодавців на фізичну готовність випускників і, як наслідок; нерозуміння з боку керівництва вищого навчального закладу та студентів доцільності фізичного виховання, неефективність керування цим процесом; недостатня гуманістична й професійна спрямованість процесу фізичного виховання; неефективна теоретична та методична підготовка студентів із питань особистої фізичної культури; обмежений арсенал практико-діяльнісних компонентів, що забезпечують сукупність виконання її функцій; низька дієвість дидактичного наповнення практичних розділів програми фізичного виховання; неадекватність форм організації процесу

фізичного виховання сучасному менталітету й мотиваційній зрілості студентів; відсутність належних дієвих умов для його ефективного функціонування (достатнього кадрового, науково-методичного, медичного, матеріально-технічного, фінансового забезпечення); недостатня мотивація студентів до власної фізкультурної освіти та її вдосконалення; відсутність науково обґрунтованої моделі подальшого розвитку системи в найближчому й віддаленому майбутньому в країні в цілому (Домашенко, Раєвський, Канішевський, 2003).

На думку В. Базильчук, О. Жданова, у фізичному вихованні студентів є такі дві проблеми: перша – як забезпечити студентам оптимальний обсяг рухової активності, необхідний їм для збереження здоров'я, розумової і фізичної працездатності, і який дасть можливість ефективно засвоїти життєво необхідні вміння, навички й фізичні якості; друга – як підвищити ефективність освітнього процесу. Якщо перша проблема передбачає, в основному, розв'язання питань організації фізичного виховання (покращення матеріальної бази, підготовку кадрів, покращення керівництва, збільшення бюджету часу для занять фізичними вправами), то друга пов'язана з пошуком шляхів диференційованого підходу до студентів, розробкою технології навчання та використанням технічних засобів навчання (Базильчук, Жданова, 2002).

Здійснюючи історико-методологічний аналіз впровадження тестового контролю і оцінки фізичної підготовленості учнівської молоді О. Куц та В. Стефанишин період з 1986 р. до теперішнього часу – означають як період пошуку ефективних методик підвищення фізичного стану і здоров'я молоді в умовах екологічних і соціальних негараздів (Куц, Стефанишин, 2006).

На думку вчених, у цьому контексті реформування вищої освіти і науки в Україні передбачає: а) перехід до динамічної ступеневої системи підготовки фахівців, що дасть змогу задовольняти можливості особистості в здобутті певного освітнього та кваліфікаційного рівня за бажаним напрямом відповідно до її здібностей та забезпечити її мобільність на ринку праці; б) формування мережі ВОЗ, яка за формами, програмами, термінами навчання і джерелами фінансування задовольняла б потреби кожної людини і держави в цілому; в) підвищення освітнього і культурного рівня суспільства, створення умов для навчання впродовж усього життя; г) запровадження в системі вищої освіти і науки України передового досвіду розвинутих країн світу та її інтеграція у міжнародне науково-освітнє співтовариство; д) пошук

рівноваги між масовою фундаментальною та елітарною освітою, з одного боку, та вузькою спеціалізацією і професійною досконалістю, з іншого (Вища освіта України і Болонський процес, 2004).

Досліджуючи шляхи формування системи фізичного виховання студентів закладів вищої освіти України Г. Грибан стверджує, що враховуючи високий науковий потенціал України в галузі фізичної культури і спорту, наукові досягнення в сфері фізичного виховання студентської молоді є можливість без великих матеріальних затрат якісно покращити систему фізичного виховання. На думку дослідника, для цього необхідно на рівні держави провести низку організаційних заходів, а саме:

1) узгодити державні програми з навчальними планами й інструктивними листами міністерств і відомств;

2) добитися виконання державних програм з фізичного виховання.

Г. Грибан підкреслює, що подальше удосконалення навчального процесу з фізичного виховання та спортивно-масової роботи не можливе без поліпшення матеріально-технічної бази вузів (Грибан, 2020).

Аналіз досліджень, проведених В. Наумчуком (Наумчук, 2001), показує, що професійна підготовка вчителя фізичної культури пов'язується, перш за все, з наявністю та рівнем реалізації професійно значущих знань, умінь, особистих якостей. Автор аргументовано довів, що показниками, які характеризують професійну підготовку майбутнього фахівця є якість знань, високий рівень розвитку педагогічних умінь, належна спортивно-технічна підготовка, активна участь у громадському житті, любов до дітей та своєї професії. Означені показники дають можливість об'єктивно визначити рівень професійної готовності студентів до реалізації професійної діяльності вчителя фізичної культури. На думку А. Турчака (Турчак, 2013), специфіка професії вчителя фізичної культури в сучасних умовах потребує від нього професійних знань, умінь, творчого та критичного мислення, ефективної діяльності, оскільки він виконує важливу соціальну функцію – здійснює духовний, розумовий, фізичний розвиток і виховання особистості, формує готовність до здорового способу життя учнівської молоді, а його праця спрямована не лише на проведення навчально-пізнавального процесу, а й на організацію позакласної фізкультурно-оздоровлювальної, освітньо-виховної діяльності учнів. Основні напрями розбудови сучасної загальноосвітньої школи вимагають пошуку ефективних шляхів

здійснення вчителем фізичної культури навчально-виховної діяльності серед учнів. Б. Шиян вважає, що головним завданням вчителя є не тільки якісне проведення уроків та передача учням необхідних знань, умінь навичок зі свого навчального предмету, а й формування культури здоров'я, активне пропагування здорового способу життя (Шиян, 1997).

Для підвищення ефективності фізичного виховання студентів у теперішній час і в майбутньому, стверджує Н. Бугайчук, обов'язковими умовами є: достатнє висококваліфіковане кадрове забезпечення; інформаційне й науково-методичне забезпечення навчального процесу, посилене сучасними інформаційно-комунікативними технологіями; достатнє фінансове забезпечення; тісний зв'язок із системою підготовки фахівців у цілому, шкільною та позашкільною фізичною культурою, валеологією, фізичною рекреацією, профілактичною медициною, фізіологією й психологією, безпекою життєдіяльності, екологією (Бугайчук, 2015).

Г. Кучеренко до провідних принципів у формуванні фізичних компонентів, що зумовлює освітню, методичну і практичну діяльну спрямованість педагогічної системи відносить: принцип діяльного підходу визначає специфічні умови, що викликають активність людини, і далі через неї сприяє її розвитку. Тут закладений принцип активного навчання, прояви ініціативи студентів, їх творчого мислення та необхідного рівня інтелектуальних здібностей, у плануванні самовдосконалення. Принцип варіативності і різноманіття фізкультурного виховання заснований на індивідуалізації та диференціації, які створюють умови для прояву здібностей молоді в обраній ними фізкультурно-спортивної діяльності, яка організована з урахуванням інтересів, потреб і ціннісних орієнтації. Принцип оптимізації фізкультурного виховання визначає необхідність розумної достатності фізичних навантажень в організації технологічних впливів, збалансованих з індивідуальними здібностями і мотивацією кожного студента. Він передбачає дотримання етичних, гуманістичних, естетичних вимог при визначенні індивідуальних фізичних навантажень, можливості використання спортивних або оздоровчих методик, у відповідності з цілями людей, які займаються (Кучеренко, 2012).

Досліджуючи проблеми та шляхи підвищення ефективності фізичного виховання ЗВО дослідники зауважують, що забезпечити реалізацію виховного процесу щодо самостійних занять можна лише за стимуляції особистої ініціативи студентів у процесі занять фізичним

вихованням, їх зацікавленості в цих заняттях. Важливими чинниками технології стимулювання є його періодичність та оптимальна насиченість стимулами різних рівнів і видів певних стимулюючих ситуацій. Одним із головних завдань процесу стимулювання є активізація фізкультурного інтересу, оскільки без цього психологічного механізму не може здійснюватися розвиток мотиваційної й емоційної сфер людини у фізкультурній діяльності. Розв'язання зазначеної вище проблеми обумовлює наступні пріоритети під час підготовки студентів до професійної діяльності та організації самостійного життя: по-перше, сприяти повноцінному відображенню й розкриттю у свідомості студентів значення фізкультурної діяльності для майбутнього професійного та особистісного становлення; по-друге, на цій основі спонукати й підтримувати відповідне ставлення до всіх структурних компонентів фізкультурної діяльності, яке було б наповнене готовністю самостійно здобувати інформацію, вільно оперувати набутими фізкультурними знаннями, реалізовувати вміння та навички в практичній діяльності. Розв'язання цих завдань значною мірою забезпечує поєднання розвитку й навчання, показником та однією з форм відображення якого є фізкультурний інтерес (Стасюк, Востоцька, Осипова, 2009).

Свого оптимального рівня фізична культура особистості майбутнього фахівця, на думку Г. Галайтатий, досягає в умовах забезпечення цілісності компонентів системи фізкультурного виховання й виступає як процес конструктивний, творчий, причинно-детермінований. Він вимагає прояву інтелектуальних, емоційно-вольових і практично-дієвих зусиль особистості, активізує функціонування професійної свідомості, діалектику потреб і здібностей. Дослідник підкреслює, що для забезпечення його ефективності необхідне цілеспрямоване використання різноманітних форм навчальної діяльності на основі їх внутрішньої єдності, наступності, взаємозв'язку, а також дотримання таких принципів і поєднання світоглядного, інтелектуального і тілесного компонентів у формуванні фізичної культури особистості, що зумовлює освітню, методичну й діяльнісно-практичну спрямованість виховного процесу, діяльнісний підхід до засвоєння фізкультурно-спортивної практики, яка характеризується реалізацією цінностей фізичної культури, залученням студентів у процес самоосвіти й самостійного вдосконалення; варіативність і різноманітність фізкультурного виховання, що ґрунтується на індивідуалізації та диференціації (Галайтатий, 1997).

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, значна кількість досліджень із проблеми організації процесу фізичного виховання у закладах вищої освіти вказує на необхідність пошуку сучасних засобів, нових технологій, які зможуть підвищити рівень мотивації студентів до занять фізичними вправами, будуть націлені на формування в них високої культури здоров'я, розвитку фізичних якостей. Фізичне виховання повинне формувати в молодого покоління загальнолюдські цінності здоров'я.

З'ясовано, що на сучасному етапі все ще бракує цілісного уявлення про генезу наукової думки щодо проблеми оптимізації фізичного виховання студентів закладів вищої освіти України. Перспективи подальшої наукової розробки означеної проблеми вбачаються у проведенні історіографічних досліджень у напрямку вивчення особливостей підготовки майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язберезувальної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

- Базильчук, В. Б. Жданова, О. М. (2002). Проблема здоров'я і формування мотивації у студентів до навчальних занять. *Вісник Технологічного університету*, 5, 3, 59-60. (Bazylchuk, V. B. Zhdanova, O. M. (2002). The problem of health and the formation of motivation in students to study. *Bulletin of the Technological University*, 5, 3, 59-60.).
- Бугайчук, Н. (2015). Способи оптимізації фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів на сучасному етапі. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*, 4 (32), 56-60. (Bugaychuk, N. (2015). Ways to optimize physical education of students of higher educational institutions at the present stage. *Physical education, sport and health culture in modern society*, 4 (32), 56-60).
- Винничук, О. (2002). Проблеми вивчення курсу «Історії фізичної культури» у вищих навчальних закладах України та його місце в системі наук. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*, 1, 38–39. (Vynnychuk, O. (2002). Problems of studying the course "History of Physical Culture" in higher educational institutions of Ukraine and its place in the system of sciences. *Physical education, sport and health culture in modern society*, 1, 38-39).
- Вища освіта України і Болонський процес* (2004): навч. посіб. / за ред. В. Г. Кременя. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан. (*Higher education of Ukraine and the Bologna process* (2004): textbook / edited by V. Kremen. Ternopil: Uchytelna Knyha - Bogdan).
- Галайтатий, Г. Д. (1997). *Фізіологічна характеристика фізичної і розумової працездатності студентів з різним рейтингом успішності і фізичної підготовленості* (автореф. дис. ... канд. пед. Наук). К. (Galaytaty, G. D. (1997). *Physiological characteristics of physical and mental performance of students with different ratings of academic performance and physical fitness* (PhD thesis). K.).

- Грибан, Г. П. (2020). Шляхи формування системи фізичного виховання студентів вищих освітніх закладів України. *Фізичне виховання: проблеми та перспективи*. Житомир: Рута, сс. 83-101. (Hryban, G. P. (2020). Ways to form a system of physical education of students of higher educational institutions of Ukraine. *Physical education: problems and prospects*. Zhytomyr: Ruta, pp. 83-101).
- Домашенко, А., Раєвський, Р., Канішевський, С. (2003). Становлення національної системи фізичного виховання студентської молоді України. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*, 16, 16–23. (Domashenko, A., Raevsky, R., & Kanishevsky, S. (2003). Formation of the national system of physical education of student youth of Ukraine. *Pedagogy, psychology and medical and biological problems of physical education and sports*, 16, 16-23).
- Крук, М. З. (2011). *Шкільна фізична культура в Україні (20–30-ті рр. ХХ ст.): навч.- метод. посіб.* Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. (Kruk, M. Z. (2011). *School physical culture in Ukraine (20-30 s of the twentieth century): study guide*. Zhytomyr: Zhytomyr State University).
- Кучеренко, Г. В. (2012). Особливості системи фізичного виховання студентів вищого навчального закладу. *Наука і освіта*, 7, 58-61. (Kucherenko, G. V. (2012). Features of the system of physical education of students of a higher educational institution. *Science and Education*, 7, 58-61).
- Куц, О., Стефанишин, В. (2006). Історико-методологічний аналіз впровадження тестового контролю і оцінки фізичної підготовленості учнівської молоді. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*, 16–21. (Kuts, O., Stefanyshyn, V. (2006). Historical and methodological analysis of the introduction of test control and evaluation of physical fitness of schoolchildren. *Physical culture, sport and health of the nation*, 16-21).
- Наумчук, В. І. (2001). Модель професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури засобами самостійної роботи зі спортивних ігор. *Науковий вісник Чернівецького університету*, 122, 79-87. (Naumchuk, V. I. (2001). Model of professional training of future physical education teachers by means of independent work on sports games. *Scientific Bulletin of Chernivtsi University*, 122, 79-87).
- Стасюк, Р. М., Востоцька, І. Ф., Осипова, І. Л. (2009). *Проблеми та шляхи підвищення ефективності фізичного виховання ВНЗ*. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ppmb/texts/2009-03/09srmptu.pdf (Stasiuk, R. M., Vostochna, I. F., Osipova, I. L. (2009). *Problems and ways to improve the effectiveness of physical education in higher education*. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ppmb/texts/2009-03/09srmptu.pdf).
- Степанченко, Н. І. (2017). *Система професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання у вищих навчальних закладах* (дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04). Вінниця. (Stepanchenko, N. I. (2017). *System of professional training of future teachers of physical education in higher educational institutions* (diss. ... Dr. Ped. Sciences: 13.00.04). Vinnytsia).
- Турчак, А. Л. (2013). *Підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до роботи з попередження шкідливих звичок учнів*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. (Turchak, A. L. (2013). *Preparation of future physical education teacher for work on prevention of students' harmful habits*. Kirovograd: V. Vynnychenko Kirovograd State Pedagogical University).

Шиян, Б. М. (1997). *Теоретико-методичні основи підготовки вчителів фізичного виховання в педагогічних навчальних закладах* (автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04). Київ (Shiyan, B. M. (1997). *Theoretical and methodological bases of physical education teachers' training in pedagogical educational institutions* (PhD thesis: 13.00.04). Kyiv).

SUMMARY

Koshliak Mykhailo. Способи оптимізації фізичного виховання студентів закладів вищої освіти: педагогічний дискурс.

The socio-political changes that have taken place in Ukraine have significantly changed the essence of the professional activity of physical education teachers. The modernization of the process of training physical education teachers in higher education institutions is of exceptional importance, where students master a complex of knowledge, skills and abilities, their professional development, interests, professional motives and value orientations are formed, which ends with the development of a professional and pedagogical position.

The article reveals the peculiarities of the formation of scientific knowledge regarding the methods of optimizing physical education of students of higher education institutions of Ukraine in pedagogical research.

It has been established that at the present stage there has been an increased interest in studying ways to improve physical education of students of higher education institutions, which is evidenced by the works of modern researchers, who emphasize the need to improve the content and methods of training future physical education teachers.

A significant number of studies on the problem of organizing the process of physical education in higher education institutions indicate the need to find modern means, new technologies that can increase the level of motivation of students to engage in physical exercises, will be aimed at forming in them a high culture of health, the development of physical qualities. Physical education should form universal values of health in the younger generation. Scientists are unanimous in the fact that the mandatory conditions for increasing the effectiveness of physical education of students are: sufficient highly qualified personnel; information and scientific and methodological support of the educational process, enhanced by modern information and communication technologies; sufficient financial support; close connection with the system of training specialists as a whole, school and extracurricular physical education, valeology, physical recreation, preventive medicine, physiology and psychology, life safety, ecology

It was found that at the present stage there is still a lack of a holistic understanding of the genesis of scientific thought on the problem of optimizing physical education of students of higher education institutions of Ukraine. Prospects for further scientific development of the specified problem are seen in conducting historiographical research in the direction of studying the features of training future physical education teachers for health-preserving activities.

Key words: optimization, physical education, higher education institutions, pedagogical discourse.

Попова